

О.А.Пушонкова, доцент, кандидат філософських наук,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького

МОДЕЛІ ІДЕНТИЧНОСТІ В ДИСКУРСІ ТРАВМИ

Анотація. Розглядаються усталені метафори, що презентують смисли культури у ХХ – на поч. ХХІ ст. Досліджено феномен культурної травми на індивідуальному та колективному рівнях. Виявлено умови формування та стратегії ідентичності сучасної людини у межах культурно-травматичного дискурсу.

Ключові слова: травма, культурна травма, колективна пам'ять, травматична фіксація, ідентичність, культура повсякденності, зона комфорту, пси-нарцисизм.

Аннотация. Пушонкова О.А. Модели идентичности в дискурсе травмы. Рассматриваются устойчивые метафоры, которые презентуют смыслы культуры в ХХ – в начале ХХІ в.в. Исследован феномен культурной травмы на индивидуальном и на коллективном уровнях. Выявлены условия формирования и стратегии идентичности современного человека в границах культурно-травматического дискурса.

Ключевые слова: травма, культурная травма, коллективная память, травматическая фиксация, идентичность, культура повседневности, зона комфорта, пси-нарцисизм.

Annotation. Pushonkova O. A. Models of identity in the discourse of trauma. The article focuses on the issue of dependence of the change of cultural space meanings from the analysis of social processes of personality formation. The phenomenon of cultural trauma on the individual and collective levels is researched. The article reveals conditions of formation and strategy of exposure of modern man's identity within the cultural-traumatic discourse.

Key words: trauma, cultural trauma, collective memory, traumatic fixation, identity, daily occurrence culture, comfort zone, psi-narcissism.

Ми ще пам'ятаємо ідею прогресу, яка була ключовою для культури Просвітництва, «світла Розуму», з другої половини ХХ століття з'являються катастрофічні картини майбутнього, теорія прогресу втрачає значення, а соціальні зміни сприймаються як перманентна криза – в результаті формується «дискурс кризи». І ми швидко звикли говорити про кризу (економічну, політичну, духовну) та кризову свідомість, але в той же час з'являється третя ідея, згідно з якою сама по собі мінливість може порушувати нормальний хід

суспільного життя, викликати стрес і породжувати стан своєрідної «травми» [1, б].

Початок травматичного дискурсу – руйнування ідентичності у добу глобалізації. Концептуальна модель травми, запропонована психоаналізом, збагачується уявленнями про травматичний досвід, укорінений у колективній пам'яті. Війни, революції, природні катаклізми змінюють самосвідомість європейської людини, породжуючи феномен «розщепленої свідомості».

Усталені метафори презентують смисли культури ХХ-поч. ХХІ століття (згідно з психоаналітичною термінологією): злам (травма) – зсув (або різка інверсія) – забуття або, навпаки, акцентуація – підміна (від імітації до симуляції), у форматі повсякденності – невпинне «програвання» одного й того ж самого (феномен «вимушеного повторення»). «Зупинений час» та «вимушене повторення» утворюють замкнене коло травматичної свідомості. У «зупиненому часі» може перебувати не лише людина, а й ціла нація.

Травматичні фіксації та занепад «культури уяви» проявляються в феномені «тотальної візуалізації» – ми дивимось, але не бачимо.

Ці фактори та специфіка інформаційного простору породжують нову модель ідентичності – відцентрову, і як вихід – увага до останнього центру – Я. Сучасна людина живе у світі готових форм та проголошених істин, вдосконалюється заради комфорту, що змушує її втратити вектор здолання травматичного досвіду заради гедоністичної настанови запобігання страждань через утворення «броні» нарцисизму. Псі-нарцисизм (Ж.Ліповецький) [2] виступає інструментом соціалізації, створення зони комфорту.

М. Кастельс, сучасний теоретик інформаційного суспільства, впевнений, що сьогодні ідентичність стає головним, та іноді й єдиним джерелом смислів. Саме тому з розвитком нових інформаційних технологій вишукуються нові можливості впливу на свідомість та підсвідомість людини та асортимент ідентичностей.

У такій моделі ідентичності як «турист» (З.Бауман) [3] представлено дві стратегії стосовно зони комфорту.

Перша – запобігання фіксації, підміна замкненого простору споживання іншими світами, втеча як «розривання культурної застигlosti». Реакцією на інформаційний пресинг в даному випадку є ігнорування («виключення») з потоку інформації, або фіксація емоційне включення у певний смисловий простір, який задає модель нової «благополучної» ідентичності в ситуації втрати справжньої. Тобто людина здобуває головне – ідентичність.

Друга – розширення зони комфорту як усвідомлення свого вкорінення у світі, вдосконалення простору творення смислів.

Зцілення культурної травми – не пошук бажаного у форматі повсякденності, а пошук справжнього, автентичного. Сьогодні не аналогія чи приналежність, а автентичність та достовірність є основою збереження ідентичності.

Проблема розширення зони комфорту потребує більш ретельного вивчення різних аспектів перехідності, характеристик маргінальної особистості, лимінальних культурних спільнот.

«Атомізація» членів сучасного масового суспільства – це форма ізоляції, а не спільності та співпричетності, проте сьогодні нелінійна динаміка ідентичності стає предметом вивчення в процесах архаїзації культури. Наслідок архаїзації – різноманітна структура ідентичності. У «дирчастій» структурі різноманітні безпосередньо проявляються архетипічні образи. Колективний вимір формує своєрідну «транс-ідентичність», яка знаходить яскравий опис у М. Маффесолі в його розумінні пористого «Я».

М. Маффесолі міркує про занепад індивідуалізму в масовому суспільстві. Сучасність переживає розквіт скоріш колективного індивідуалізму, який автор називає «неоварварством», з властивою йому солідарністю, слабкою дисципліною, гнучкою ідентичністю і ситуативним етосом [4]. Подібна маргіналізація суспільства може розглядатися як психологічний механізм опору владі, потребою у формуванні простору довіри та безпеки. Пористе «Я», знаходячись у стані постійного трансу, схильне приєднуватися до колективних емоцій, що забезпечує йому безпеку архетипного співтовариства. На цій

важливій потребі формується поле сучасних транс-технік та технік «зомбування», засновані на специфіці колективних травм.

Транс-ідентичність актуалізується через архетипи колективного несвідомого та зразки маскульту, для неї характерними є експресія, спонтанність та неусвідомленість. Ідентичність формується як певний штучний конструкт, що здобуває тіло, як поліморфне утворення у процесах гібридизованої культури. Звісно, це накладає відбиток на усі рівні функціонування ідентичності.

Література:

1. Штомпка П. Социальное изменение как травма/ П.Штомпка // Социологические исследования. – 2001. – № 1. – С. 6 –16.
2. Липовецки Жиль. Эра пустоты. Эссе о современном индивидуализме // Жиль Липовецки. – Издательство: Владимир Даль, 2001. – 336 с.
3. Бауман З. От паломника к туристу // Социологический журнал / З.Бауман – 1995. – № 4 – С. 133-154
4. Маффесоли М. Околдованность мира или божественное социальное / Мишель Маффесоли // Электронный ресурс. [Режим доступа]: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Sociolog/Article/Maff_OkMir.php